

Уварова Н. В.,

*здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності  
Харківського національного університету внутрішніх справ***ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ ВИРІШЕННЯ  
КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ****TO THE PROBLEM OF DETERMINING THE FORMS  
FOR RESOLVING COLLECTIVE LABOR DISPUTES**

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства України визначено та розглянуто форми вирішення колективних трудових спорів. Зазначено, що єдиною законодавчо закріпленою формою вирішення колективного трудового спору на сьогодні є позасудова, а практична сторона реалізації цієї форми знаходить вияв у методах вирішення колективних трудових спорів. Обґрунтовано, що як окрему форму вирішення колективних трудових спорів необхідно запроваджувати судову.

**Ключові слова:** *спір, трудовий спір, колективний трудовий спір, вирішення спору, форма, позасудова форма.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины определены и рассмотрены формы разрешения коллективных трудовых споров. Отмечено, что единственной законодательно закрепленной формой разрешения коллективного трудового спора на сегодня является внесудебная, а практическая сторона реализации данной формы находит проявление в методах разрешения коллективных трудовых споров. Обосновано, что в качестве отдельной формы разрешения коллективных трудовых споров необходимо вводить именно судебную.

**Ключевые слова:** *спор, трудовой спор, коллективный трудовой спор, решение спора, форма, внесудебная форма.*

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the forms of solving collective labor disputes are defined and considered. It is noted that the only legally established form of solving collective labor disputes today is extrajudicial, and the practical side of the implementation of this form finds its manifestation in the methods of solving collective labor disputes. It is substantiated that a separate form of solving collective labor disputes needs to be instituted by the judiciary.

**Key words:** *dispute, labor dispute, collective labor dispute, dispute resolution, form, extrajudicial form.*

**Постановка проблеми.** Вступаючи у взаємозв'язки, у своїй сукупності структурні елементи колективного трудового спору характеризують його як цілісне правове явище, утворюючи при цьому його зміст. А тому зміст колективного трудового спору є його внутрішнім відображенням. У свою чергу вирішення колективного трудового спору як цілісне правове явище знаходить численні зовнішні прояви. У такому разі мова може йти про форму його вирішення. Як цілком слушно зауважує О.П. Гетманець, зміст будь-якої діяльності знаходить свій зовнішній вияв у її відповідних формах. Науковець підкреслює, що форми відповідної діяльності є одними з найважливіших складових елементів її методологічної бази [1, с. 46]. Наведене вказує на зв'язок змісту й форми будь-яких суспільних процесів, у тому числі вирішення колективних трудових спорів.

**Стан дослідження.** Окремі проблемні аспекти визначення форм вирішення колективних спорів розглядали О.П. Гетманець, О.В. Бринцев, О.В. Ільницький, В.В. Лазор, О.С. Жидкова, П.В. Вовк, І.Б. Шицький, В.В. Сердюк, Н.М. Кострова, Т.М. Підлубна, М.І. Черленяк, Т.І. Француз, В.Б. Авер'янов, Ю.В. Георгієвський та багато інших учених. Однак, незважаючи на велику кількість наукових робіт, єдиного комплексного дослідження, присвяченого формам вирішення колективних трудових спорів, так і не було проведено.

Саме тому **мета статті** – розглянути та визначити форми вирішення колективних трудових спорів.

**Виклад основного матеріалу.** Під формою вирішення колективного трудового спору варто розуміти зовнішній прояв діяльності суб'єктів такого спору, спрямований на розв'язання конфліктної ситуації, що склалась у межах трудових правовідносин. Говорячи про конкретні форми вирішення колективних трудових спорів, необхідно погодитись із позицією О.В. Бринцева, який, досліджуючи сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення, вказує на те, що поняття «форма вирішення спору» та «форма захисту права» означають порядок здійснення дій щодо захисту прав і припинення конфлікту. За обсягом поняття «форма вирішення спору» є вужчим за поняття «форма захисту права», оскільки не включає в себе захист безспірних прав [2, с. 147–148]. Тобто окрема взята форма вирішення спору як зовнішній прояв такої діяльності являтиме собою набір дій, регламентованих чинним національним законодавством, які послідовно реалізуються задля розв'язання конфліктної ситуації.

При цьому варто мати на увазі, що форми вирішення спорів є лише нормативним шаблоном самостійної діяльності уповноважених органів, які також регулюються галузевими правовими утвореннями – процесуальними галузями чи інститутами. Однак, як наголошує О.В. Ільницький, навіть у цих випадках конкретне наповнення форми вирішення спору шляхом визначення предмета спору та похідних від нього вимог і способів захисту прав відбувається за рахунок впливу спірних матеріальних відносин

та похідних від них «конфліктних» правовідношень [3, с. 61]. Слушною є також позиція В.В. Лазора, на думку якого колективні трудові спори й конфлікти між працівниками та роботодавцями за умов ринкових відносин є об'єктивною реальністю та являють собою фактично нормальний діалектичний процес. Сьогодні завдання будь-якої сучасної демократичної держави, у тому числі й України, полягає в тому, щоб правовими засобами забезпечити ефективне та оперативне вирішення колективних трудових розбіжностей, що виникли, з метою запобігання соціальним потрясінням у суспільстві. Для цього в національних правових системах використовуються різноманітні форми й методи вирішення колективних трудових спорів і конфліктів, при цьому перевага надається мирним способам їх урегулювання [4, с. 317].

Дослідження форми вирішення колективних трудових спорів дає змогу відповісти на низку важливих питань: як саме вирішується колективний трудовий спір, у якому порядку та за допомогою яких засобів він вирішується, яка нормативна основа його вирішення тощо. У цьому разі мова може йти про дві основні форми вирішення колективного трудового спору – позасудову та судову.

Звісно, провідною формою вирішення колективного трудового спору на сьогодні є позасудова. Її провідна роль зумовлена тим, що чинне національне законодавство розглядає її як єдину форму вирішення колективних трудових спорів, за винятком деяких випадків, про які мова піде нижче. Науковці зазначають, що позасудова форма має важливе значення в механізмі захисту прав людини [5, с. 101]. Позасудова форма захисту прав, свобод та інтересів громадян у правовідносинах здійснюється за межами правосуддя [6, с. 44]; це легальна процедура здійснення органами судової влади функції захисту прав і свобод учасників відповідних правовідносин шляхом розгляду й остаточного вирішення в процесуальному порядку справ судової юрисдикції відповідно до Конституції та законів України [7, с. 130]. Позасудова форма захисту не стосується процедур відправлення правосуддя та реалізується шляхом здійснення позасудових процедур уповноваженими на те чинним законодавством державними й недержавними органами [8, с. 7]. Варто зауважити, що серед науковців поширений підхід до визначення позасудової форми вирішення спору відповідної категорії як адміністративної форми або порядку його вирішення. Як правило, позасудовий порядок вирішення спору за своїм змістом співпадає з адміністративною формою його вирішення. Така позиція висловлюється багатьма вченими, які представляють юридичну науку з різних спеціальностей.

Зокрема, досліджуючи цивільно-правовий механізм захисту прав на недоторканність ділової репутації, О.С. Жидкова вказує на те, що судова й адміністративна форми захисту не виключають, а доповнюють одна одну [5, с. 101]. У дослідженні, присвяченому особливостям судового захисту неповнолітніх осіб у цивільному процесі, Л.А. Кондратьєва звертає увагу на те, що адміністративна

форма вирішення спору є передумовою судового вирішення справи [9, с. 74]. Під час вивчення юридичної природи підвідомчості справ господарським судам М.І. Черняк вказує на те, що адміністративна форма захисту є однією з альтернативних позасудових форм господарської юрисдикції [10, с. 21]. На думку Т.М. Підлубної, яку вона висловила, розглядаючи особливості реалізації права на захист цивільних прав та інтересів, зміст адміністративної форми захисту складає сукупність прав та обов'язків, які виникають у зв'язку з поданням скарги. Характерним для цієї форми є порушення конкретних цивільних прав та інтересів особи. Так, потерпілий може подати скаргу до державного органу, а може звернутися за захистом до суду. Проте якщо він обрав адміністративний порядок, то на відповідний державний орган покладається обов'язок у визначений термін розглянути скаргу, вжити відповідні заходи, про що необхідно письмово повідомити особу, яка звернулася за захистом цивільних прав та інтересів [11, с. 133–134].

Правову регламентацію ця форма захисту порушених прав, свобод та інтересів отримала на рівні Конституції України, у ст. 40 якої вказано, що всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення та дати обгрунтовану відповідь у встановлений законом строк [12]. Більш детальну регламентацію адміністративна форма захисту порушених прав, свобод та інтересів отримала в положеннях Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р., який регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними та громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [13].

З аналізу наведених позицій постає, що в межах адміністративної форми захисту порушених прав, свобод та інтересів особа звертається до компетентного суб'єкта за допомогою скарги. При цьому, як правило, скаржиться вона на дії, рішення чи бездіяльність особи, яка перебуває в підлеглих в особі, уповноваженої приймати рішення в такій конфліктній ситуації. А тому адміністративна форма захисту прав, свобод та інтересів особи за своєю юридичною природою не буде однаковою з позасудовою формою вирішення колективних трудових спорів. Це зумовлюється тим, що остання реалізується за допомогою зовсім інших методів.

Інша форма вирішення колективних трудових спорів представлена судовою. Так, досліджуючи політико-правові проблеми становлення й розвитку судової влади в незалежній Україні, Т.І. Француз цілком слушно вказує на те, що судовий захист прав особи завжди здійснюється з дотриманням спеціальної ретельно регламентованої в законодавчому порядку процедури. Науковець наголошує на тому, що судова форма захисту прав людини використовується для контролю за всіма іншими несудовими формами захисту (відповідно до чого жодна з несудових форм захисту не може контролювати діяльність судової влади). А тому лише судовий захист забезпечує задіяння механізму безпосереднього державного примусу для виконання судових рішень, що набрали чинності [14, с. 121–122]. На думку Ю.В. Гергієвського, особливістю судової процесуальної форми є те, що вона більше, ніж усі інші форми, пристосована до встановлення фактичних обставин справи, найбільш регламентована, а внаслідок цього гарантує встановлення істини та захист прав зацікавлених осіб. Учений вважає, що судова форма захисту права має найбільш універсальну процедуру [15, с. 49]. Авторський колектив підручника «Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики» вважає, що судова форма захисту прав і свобод громадян найбільш демократична й найбільш пристосована до всебічного, повного та об'єктивного з'ясування справжніх обставин і причин виникнення різних спорів [16, с. 233]. М.І. Черленяк наголошує на тому, що судова форма захисту прав та охоронюваних законом інтересів, незважаючи на всі недоліки, на сьогодні залишається найбільш надійною та пріоритетною [10, с. 20].

Аналіз наведених позицій свідчить про значимість судової форми охорони й захисту порушених прав, свобод та інтересів особи. При цьому, як уже зазначалося, законодавець не приділив увагу нормативному закріпленню та впровадженню цієї форми щодо вирішення колективних трудових спорів, а застосовує її лише в межах розв'язання індивідуальних трудових спорів. У цьому разі мова може йти про такі методи вирішення спору, як його розгляд у позовному або ж наказному провадженні. На нашу думку, судова форма вирішення колективних трудових спо-

рів усе-таки має бути запроваджена та отримати своє законодавче закріплення на рівні відповідного кодифікованого акта законодавства. У межах цієї форми вирішення колективних трудових спорів повинні застосовуватись аналогічні методи, як і під час судового вирішення індивідуальних колективних спорів, тобто позовне й наказне провадження. В окремих випадках справу доречно розглядати в порядку спрощеного провадження. Окрім цього, актуальним в аспекті надання пропозицій щодо запровадження судової форми вирішення колективних трудових спорів також буде вивчення зарубіжного досвіду особливостей її реалізації.

**Висновки.** Таким чином, заснована на нормативних приписах діяльність суб'єктів колективних трудових спорів, спрямована на вирішення конфліктної ситуації, знаходить своє зовнішнє вираження у встановлених формах. Тобто під формою вирішення колективного трудового спору варто розуміти зовнішній прояв діяльності суб'єктів такого спору, спрямований на розв'язання конфліктної ситуації, що склалась у межах трудових правовідносин. Єдиною законодавчо закріпленою формою вирішення колективного трудового спору на сьогодні є позасудова. Практична сторона реалізації цієї форми знаходить вияв у методах вирішення колективних трудових спорів. Під останніми необхідно розуміти сукупність закріплених на законодавчому рівні способів, реалізація яких спрямована на врегулювання такого спору відповідно до наперед встановленої форми. Тобто кожній формі вирішення колективних трудових спорів притаманний власний набір методів такої діяльності. Позасудова форма вирішення колективних трудових спорів виявляється в таких методах: сприянні його вирішенню примирною комісією; залученні примирною комісією незалежного посередника; створенні трудового арбітражу; сприянні у вирішенні колективного трудового спору, що здійснюється Національною службою примирення і посередництва; страйку. Як окрему форму вирішення колективних трудових спорів необхідно запроваджувати судову. Ця форма вирішення колективних трудових спорів повинна знаходити свій прояв у таких методах, як позовне, наказне та спрощене провадження.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Гетманець О.П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2009. 427 с.
2. Бринцев О.В. Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2001. 228 с.
3. Ільницький О.В. Адміністративно-правові засади вирішення земельних спорів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2010. 234 с.
4. Лазор В.В. Проблеми правового регулювання трудових спорів і конфліктів за умов формування ринкових відносин в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2005. 449 с.
5. Жидкова О.С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2008. 215 с.
6. Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. О., 2009. 200 с.
7. Шицький І.Б. Правовий статус місцевих господарських судів: становлення і розвиток: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. К., 2006. 197 с.
8. Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». О., 2009. 13 с.

9. Кострова Н.М. Теория и практика взаимодействия гражданского процессуального и семейного права / отв. ред. Е.И. Филиппов. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1988. 143 с.
10. Черленяк М.І. Підвідомчість справ господарським судам України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2007. 221 с.
11. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 209 с.
12. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-вр / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.
14. Француз Т.І. Політико-правові проблеми становлення і розвитку судової влади в незалежній Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.13. О., 2001. 193 с.
15. Георгієвський Ю.В. Адміністративна юстиція: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2003. 185 с.
16. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.